

UN INSÒLIT RÈGIM ECONÒMIC MATRIMONIAL D'AGERMANAMENT ANOTAT EN UN LLIBRE NOTARIAL SABADELLENC DEL PRINCIPI DEL SEGLE XV

En el buidat sistemàtic i la informatització de les dades dels protocols notariais antics del nostre Arxiu Històric, en què estic treballant, apareixen de tant en tant institucions jurídiques de particular interès perquè surten de les pautes i les rutines habituals. N'és un bon exemple el document que reproduïm, que conté uns pactes o capítols matrimonials en què s'estableix un règim econòmic familiar que s'aparta substancialment de l'establert comunament a la comarca. Constitueix una anotació inscrita en el *Liber notullarum* de 1403, de l'Escrivania de Sabadell, regentada pels notaris Francesc Ajac i Joan Moles (AHS, 2. *Arxiu de protocols, Francesc Ajac. Joan Moles, E.2*). La nota comprèn les dues últimes línies del foli 51 i dos terços del revers del mateix foli. Porta el senyal d'haver estat fermat i jurat pels dos contractants, com també el barrat (tres ratlles transversals) i la indicació marginal d'haver-ne estat lliurat l'instrument públic corresponent.

El règim econòmic matrimonial corrent al Vallès es configurava bàsicament a partir de la separació de béns dels futurs cònjuges i del sistema dotal, en combinació amb els heretaments a favor del fill que es casa i dels fills esperats del matrimoni a contraure. En canvi, en el document que presentem, es pacta un règim d'associació familiar que no era –ni és–, com diem, l'acostumat a la nostra comarca, ni el que, a falta de pacte exprés, regeix entre els consorts, que mantenen la separació dels béns respectius.

En el nostre cas, els consorts –no abans de celebrar el matrimoni, sinó ja després de casats– pacten una comunitat pràcticament absoluta de tots els seus respectius béns presents i futurs, i dels fruits o rendiments que n'obtinguin, la qual cosa declaren que tindran i posseiran «mig per mig». El motiu d'establir aquest règim familiar especial és, segons manifesten, el de no haver pogut tenir fills, cosa de la qual es dolen. Com a complement d'aquest pacte associatiu, es fan heretament mutual, és a dir, pacten que, en cas de mort d'un d'ells, el supervivent farà seva la meitat dels béns corresponent al premort.

En l'atorgament, els contraents diuen «ens associem i agermanem» («*asociamus et agermanamus nos adinvicem*») de tal manera que tots els béns que tenim i adquirirem seran comuns nostres, i els tindrem i posseïrem mig per mig («*medium per medium*»). Manifestacions ben significatives del tipus de convenció que pacten. Efectivament, el contracte té característiques pròpies del règim associatiu denominat «agermanament» o pacte de «mig per mig», genuí de la comarca de Tortosa, el qual, si no totalment desconegut, ha estat raríssim on no regia el *Llibre de les Costums de Tortosa*.

Com diu Brocà («*Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil*», vol. I, pàgina 843), en virtut de l'agermanament queda establerta una comunitat dels béns que pertanyien als dos cònjuges en celebrar-lo, i d'aquells que posterior-

ment adquireixin, i la massa total, quan es dissol el matrimoni, es distribueix en parts iguals («*mig per mig*») entre el cònjuge supervivent i els hereus del difunt.

Diverses qüestions suscita el pacte d'agermanament. Segons declaren *les Costums de Tortosa* i reconeixien els tractadistes, l'agermanament era incompatible amb el sistema dotal i havia de ser convingut abans de la celebració del matrimoni. Així es desprèn del que declaren *les costums* 20 i 21, rúbrica 1 («*De arres e sponsalicio*»), llibre V. En la parimera se'l considera com «*aquel matrimoni que's fa sens cert dot*», i en la segona es diu que «*la companyia o agermanament és feït en temps de les núpces*», és a dir, que ha de precedir el matrimoni.

D'altra banda, es qüestionava si era requisit indispensable, en l'agermanament, que els cònjuges fessin alguna reserva per disposar en testament (com suposava Fontanella i negava Brocà perquè deïa que aquell confonia l'agermanament amb el pacte de mútua successió de què havia tractat Càncer).

La vigent Compilació del dret civil de Catalunya, que recull expressament aquest pacte i el reconeix com a propi de la comarca tortosina, disposa que ha de ser convingut en capítols matrimonials i el declara incompatible amb el règim dotal, però, en canvi, permet que es pacti abans o després de la celebració del matrimoni (art. 58 de la Compilació).

Pel que fa al contracte d'agermanament objecte del document que ens ocupa, podem observar:

- 1) que s'atorga «*constante matrimonio*»;
- 2) que comprèn tant els béns presents com els futurs;
- 3) que a l'agermanament s'hi afegeix l'heretament mutual —o pacte de mútua successió;
- 4) que la reserva per testar que s'hi disposa —encara que no fos indispensable, com deïa Brocà— aquí podria tenir fonament en què, a conseqüència de l'heretament mutual, no queda a cada cònjuge altra cosa per disposar lliurement en testament que l'esmentada reserva;

5) que tot i ignorar si el règim preexistent, del matrimoni, era el de separació de béns, amb sistema dotal, així ho podem creure per la generalitat de la seva implantació a casa nostra.

I notem que l'heretament mutual que s'hi estableix no sembla gaire característic de l'agermanament, tot i que és ben comprensible tractant-se d'un matrimoni que no té descendència. El que s'esdevé normalment, en l'agermanament, és que cada un dels cònjuges disposa, per causa de mort, de la meitat dels béns a ell corresponents, la qual pot transmetre lliurement a qui vulgui sense que hagi d'anar a parar necessàriament al seu consort. Així ho preveu el dret tortosí (costum 20, ja citat més amunt) quan diu: «*E cascú [dels dos cònjuges] pot fer sa volentat de la sua meitat així com de sua cosa pròpia, sens contrast e embarc de nuila persona, solt emperò lo matrimoni per mort o altra raó*».

Hi ha, doncs, una certa contradicció entre les circumstàncies que concorren en l'agermanament del document que comentem (singularment les que resulten dels punts 1 i 5 precedents) i les prescripcions legals de l'època, que pot fer posar en dubte la seva validesa jurídica. Tanmateix, l'atorgament fora del context social propi d'aquell especial règim matrimonial i la consegüent inexperiència del notari autoritzant poden explicar les indicades incongruències que, malgrat tot, molt probablement no degueren obstar perquè allò convingut tinguéss, en la realitat, plens efectes.

L'única explicació que trobo al fet de l'establiment d'un règim matrimonial tan desacostumat fora de la comarca tortosina és la possibilitat que algun dels contraents —marit o muller— o els respectius familiars en fossin oriünds, perquè si no, rarament se'ls podia haver acudit un pacte tan fora del corrent. Com hem dit i hem de remarcar, l'agermanament és totalment insòlit a la comarca vallesana, des de l'època medieval fins als temps actuals recents, ja que en tan llarg període no n'he vist mai cap de documentat. Cal considerar, doncs, com a molt singular el pacte matrimonial objecte del document que, a continuació, reproduïm, transcrivim i traduïm.

TRANSCRIPCIÓ

«Noverint universi quod nos Petrus Copons et Eliossendis uxor eius, habitatores ville Sabadelli. Ambo in simul volentes quod vivamus pariter in sanctissimo ordine matrimonii quem Deus creator omnium fecit et constituit inter protoplaustos (sic; per «protoplastos») parentes nostros et amicos in viridi paradiso; et dispensatione et nutu divinis evenerit quod facti sumus steriles, sic quod nullam prolem habemus, de quo multum dolemus; et nos in carne una adiuncta sumus secundum ecclesiasticam sanctionem, de bonis nostris acquisitis et acquirendis, mobilibus et immobilibus, habitis et habendis, pariter stare et vivere debeamus. Idcirco, gratis et bonis animo et amore, asociamus et agermanamus nos adinvicem in hunc modum: quod omnia bona nostra mobilia et immobilia, habita et habenda, et que nunc habemus et ubicumque Deo largiente adquisiverimus, sint comunia inter nos, et ipsa bona medium per medium habeamus et possideamus toto tempore vite nostre, faciendo fructus ipsorum bonorum de quibus utemur nostros comunes ratione oneris matrimonii. Et si alter nostrum premoretur alteri, ille nostrum qui supervixerit sine altero et qui superstitem fuerit habeat et teneat omnia bona defuncti sive premorientis nostrum ad omnes suas voluntates faciendas, qua bona alter alteri donamus et concedimus casu mortis quam societatem et agermanamentum unus alteri laudamus, concedimus et approbamus inter nos adinvicem uni alteri. Promittentes quod nunquam contraveniemus nec contravenire faciemus, immo renuntiamus omni iuri, rationi et consuetudini contra hec repugnantibus. Retinemus tamen nobis uterque nostrum de quibus possumus testari et nostras facere voluntates, xxxiii sol. barchinenses. Et pro maiori firmitate premissorum, iuramus sponte in animas nostras per Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia, nostris manibus corporaliter tacta, predicta omnia et singula attendere et complere, tenere et observare et non contrafacere vel venire ratione ingratitudinis vel iure aliquo, causa vel ratione. Renuntiantes, quantum ad hec, legi sive iuri dicenti donationem propter ingratitudinem vel propter alium quemvis casum posse revocari vel irritam fieri, et omni alii iuri, rationi et consuetudini contra hec repugnantibus, volentes de hiis nobis et uterque nostrum et aliis quorum intersit fieri et tradi tot quot petentur publicum et publica originalia sive originale

instrumentum et instrumenta. Actum est hoc Sabadelli, sexta die madii anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo tercio. Sig+num Petri Copons; sig+num Elicssendis eius uxoris; predictorum qui hec laudamus, firmamus et iuramus. Testes huius rei sunt discretus Antichus Ropit, presbiter, ville Sabadelli, et Raimundus Peret, dicte ville habitator.

TRADUCCIÓ

Sia notori que jo, Pere Copons i Elisenda, muller meva, habitants de Sabadell, ambdós simultàniament, volent viure juntament en el santíssim estat matrimonial, que Déu creador de l'univers va disposar i instituir entre els nostres primers pares «et amicos» en el virginal paradís; i tota vegada que per ordenació i voluntat divina s'ha escaigut que siguem estèrils, així que no tenim fills, cosa de la qual molt ens dolem. I com que estem units en una sola carn segons eclesiàstica sanció, i hem de romandre i viure junts dels nostres béns mobles i immobles, haguts i per haver. Per tant, de grat i en bon ànim i estima, ens associem i agermanem mútuament, com segueix: que tots els béns nostres mobles i immobles, haguts i per haver, i que ara tenim i els que, per liberalitat de Déu, adquirim a tot arreu en l'esdevenidor, ens siguin comuns, i els tals béns mig per mig tinguem i poseïm durant tota la nostra vida, fent nostres comuns els fruits d'aquests, disposant-ne per suportar les càrregues del matrimoni. I si algú de nosaltres premor l'altre, el supervivent que així sobrevisquí adquireixi i tingui tots els béns del difunt o premort, per disposar-ne segons les seves voluntats; els quals béns l'un a l'altre ens donem i concedim, en cas de mort. La dita societat i agermanament lloem, concedim i aprofitem recíprocament l'un vers l'altre. Prometem que mai no ho contravindrem ni ho farem contravenir, ans renunciem a qualsevol dret, raó i costum que ho contradiguin. Ens reservem, però, cada un de nosaltres 32 sous barcelonesos dels quals poder testar i disposar segons la nostra voluntat. I per donar major fermesa a allò pactat, de voluntat pròpia jurem, en les nostres ànimes, per Déu senyor nostre i els seus quatre sants evangelis, corporalment tocats amb les nostres mans, atendre i complir totes i cada una de les coses damunt dites, mantenir-les i observar-les, i no contradir ni anar contra elles per raó d'ingrati-

tud ni per qualsevol dret, raó o costum que s'hi oposin. I volem que, de tot això, siguin fets i lliurats a ambdós i cada un de nosaltres, així com a aquells altres a qui interessi, instrument o instruments públics, tants com en siguin demanats. Fet a Sabadell, el sis de maig de l'any de la Nativitat del

Senyor, mil quatre-cents tres. Sig+ne de Pere Copons; sig+ne d'Elisenda, muller seva; damunt dits, que això lloem, fermem i jurem. En són testimonis, el discret Antic Ropit, prevere de la vila de Sabadell, i Ramon Peret habitants de la dita vila.»